

Lliçó de graduació de la promoció 2017 “Dades sí, però amb una mirada crítica”

Clara Riba,

professora del Departament
de Ciències Polítiques i Socials

Barcelona, 8 de juliol del 2017

Benvolguts estudiants, pares, mares, familiars, autoritats acadèmiques i professors,

És per a mi un honor que el rector m'hagi encarregat fer la lliçó de graduació de les promocions dels graus en Ciències Polítiques i de l'Administració, en Ciències Empresarials-Management i en Humanitats.

Els estudiants que us tituleu avui i jo tenim una cosa en comú: tots finalitzem una etapa de la nostra vida. Es tracta d'una etapa relacionada amb el pas per la Universitat. Vosaltres finalitzeu quatre anys d'estudi a la UPF i jo finalitzo vint anys de treball també a la UPF. Així, doncs, l'encàrrec del rector em dóna la doble oportunitat de despedir-vos a vosaltres i de despedir-me jo. Vosaltres inicieu un nou estadi de la vostra vida en el qual haureu d'afrontar nous reptes, ja sigui en l'àmbit professional o bé fent estudis de postgrau, màsters o doctorats. Jo finalitzo la meua vida laboral, em jubilo i a partir d'ara em dedicaré, no pas a no fer res, però sí a fer altres coses diferents de les que havia fet anteriorment. Així, doncs, aquest és el meu darrer acte acadèmic.

Els estudiants de Ciències Polítiques i de l'Administració em coneixeu bé. He estat la professora de tots vosaltres en una assignatura de primer curs que es diu Eines Matemàtiques i Informàtiques per a l'Anàlisi Política. Crec que per a la majoria de vosaltres ha estat una assignatura relativament fàcil de superar, però per a un grup minoritari ha estat allò que en diem un "calvari". Els que havíeu fet el batxillerat artístic o humanístic feia anys que no fèieu matemàtiques. No us esperàveu que a primer curs d'un grau com el de Ciències Polítiques i de l'Administració haguéssiu de cursar una assignatura com aquesta. Alguns em veníeu a veure i em dèieu la típica frase: "És que jo no serveixo per a les matemàtiques". Però no hi ha ningú que no serveixi per a les matemàtiques. Alguns hi tenen més facilitat que d'altres, és cert. Però tothom pot arribar a tenir una certa competència numèrica. I és necessari tenir-la. Les matemàtiques estructuren la ment i proporcionen una manera ordenada de pensar. I aquesta manera de pensar és útil per a tothom, no només per als qui plantegen i resolen complicades equacions matemàtiques, sinó també per als científics socials i els humanistes.

Per exemple, tothom té molt clar que no es pot ser analfabet i, per sort, l'analfabetisme pràcticament ha desaparegut de la nostra societat. Però continua havent-hi analfabetisme funcional. Mentre que l'analfabetisme és la incapacitat total de llegir o d'escriure, l'analfabetisme funcional és la incapacitat d'una

persona per comprendre allò que llegeix o expressar per escrit allò que vol en situacions quotidianes. Doncs bé, de la mateixa manera que un analfabet funcional és aquell que, tot i conèixer les lletres i poder llegir un text té problemes greus de comprensió lectora, també hi ha persones amb analfabetisme numèric. És a dir, persones que, tot i conèixer els nombres i les quatre regles elementals de càlcul tenen greus problemes de comprensió numèrica en situacions quotidianes. Els anglosaxons tenen un terme per referir-s'hi: en diuen “innumeracy”, en contraposició del mot “numeracy”, que significa, precisament, competència numèrica.

El matemàtic John Allen Paulos va publicar el 1988 un llibre titulat *Innumeracy: mathematical illiteracy and its consequences* (és a dir, “Incompetència numèrica: analfabetisme matemàtic i les seves conseqüències”), que va posar el problema sobre la taula. Paulos és un professor i escriptor nord-americà conegut pels seus llibres divulgatius i els seus esforços per aconseguir eradicar l’analfabetisme numèric de la societat. Els qui heu estat alumnes meus recordareu que un dels primers exercicis que us vaig proposar estava basat en un text de John Allen Paulos, publicat en el llibre que du per títol *Un matemàtic lee el periódico*. Paulos, que des de jove havia desenvolupat una gran afició per la lectura de diaris, analitza en aquest llibre els aspectes matemàtics que acostumen a aparèixer en les notícies de premsa. I ho fa seguint l’estructura habitual en la qual els periòdics organitzen les notícies. En cada capítol ens presenta una notícia amb el seu corresponent titular. El que fa l’autor és destacar alguns dels aspectes matemàtics que conté la notícia i hi aprofundeix, donant-nos en moltes ocasions un punt de vista alternatiu al que ens ofereix una lectura superficial del text. Una certa competència numèrica és, doncs, necessària per moure’s amb comoditat per la vida diària. Només cal que mireu la informació nutricional de l’etiqueta d’un producte alimentari o els anuncis sobre descomptes de preu en els grans magatzems en època de rebaixes per adonar-vos-en.

Però si l’assoliment d’una certa competència numèrica és imprescindible per a qualsevol persona, encara ho és més per als universitaris que, com vosaltres, han d’analitzar els fenòmens polítics, socials i econòmics del món que els envolta. L’assignatura que jo us vaig impartir a primer curs pretenia que tots vosaltres, tant els que havíeu fet matemàtiques al batxillerat com els que no, adquiríssiu un cert nivell de competència numèrica que us permetés comprendre la informació que apareix als mitjans així com els estudis que es publiquen sobre temes d’interès per a la vostra professió. Espero haver-ho aconseguit.

Bé. Un cop tenim clar que un cert nivell de competència numèrica és absolutament necessari per a uns titulats com vosaltres, a continuació us vull parlar de la conveniència de la recopilació i anàlisi de dades per a una millor comprensió dels assumptes socials. Però, també, de la necessitat de fer-ho amb criteri. Dades sí, però no de qualsevol manera.

Per començar, què són les dades? Podríem dir que les dades són nombres que mesuren determinats aspectes d'un fenomen. Però les dades són molt més que nombres. Les dades són nombres en un context. El nombre sol ens diu poques coses, però el nombre en un context ens aporta molta més informació. Vegem-ne un exemple. El president de la Mutualidad de la Abogacía acaba d'enviar fa pocs dies una carta a tots els seus mutualistes dient-los que aquesta entitat ha perdut 54 milions d'euros amb la fallida del Banc Popular i la seva posterior compra per 1 euro simbòlic per part del Banc Santander. Dit així, sembla que tots els mutualistes ens hauríem d'haver espantat. Una pèrdua de 54 milions d'euros en un dia és una pèrdua molt important que pot portar a la ruïna a una empresa o a una institució.

No obstant això, en la seva carta, el president de la Mutualidad de la Abogacía posa els nombres en un context. Diu que, tot i ser una mala notícia, aquests 54 milions representen tan sols un 0,7% del volum dels estalvis que gestionen i que la situació financera de l'entitat li permetrà superar-ho amb una reducció de mig punt en la rendibilitat prevista, sense que aquesta pèrdua afecti la solvència ni el patrimoni de l'entitat. Com a mutualista, aquesta explicació ja em tranquil·litza una mica. No hi haurà pèrdua de patrimoni i tan sols un lleuger descens del rendiment. Però tot seguit m'assalta un dubte: quina era la rendibilitat prevista que tenien els estalvis de la Mutualidad abans de la fallida del Banc Popular? Perquè si la rendibilitat prevista era inferior a un 0,5%, una baixada de mig punt ens podria portar a rendiments negatius, o sigui, a pèrdues. Continuo llegint la carta, que és relativament llarga, i en la qual el president de l'entitat ens informa de quina política tenen d'inversió en renda fixa i en renda variable, de quines són les empreses de l'IBEX a les quals compren valors, etc. Jo, que no sóc experta en temes financers, continuo llegint sense entendre del tot el que em diuen. No és fins arribar al darrer paràgraf que em tranquil·litzo. Allà diu que l'entitat ha aconseguit una rendibilitat mitjana d'un 5,4% en els darrers dotze anys. Per fi respiro! He salvat els meus diners! Si la rendibilitat esperada era del 5,4% i es preveu una reducció de mig punt, la rendibilitat serà probablement del 4,9%, que és una bona xifra.

Però, a continuació m'assalta un segon dubte: tot i que la rendibilitat mitjana en els darrers dotze anys hagi estat del 5,4%, això no vol dir que la rendibilitat esperada per a l'any 2017 fos també del 5,4%. Dotze anys són molts anys, i la situació econòmica de l'any 2005, dotze anys enrere, era diferent de la del moment actual. Entre el 2005 i el 2017 hi ha hagut una greu crisi econòmica i un període amb taxes de creixement de preus negatives. Perquè el president de la Mutualidad no ens informa directament de quina era la rendibilitat esperada per a l'any 2017?

Començo a tenir la mosca sota l'orella i decideixo investigar. Entro a la web de la Mutualidad de la Abogacía i busco informació sobre la rendibilitat. Està organitzada com una comparativa per períodes: mitjana dels darrers vint, quinze, deu, cinc, tres i un anys. El gràfic mostra una corba descendent: la mitjana dels darrers vint anys és més elevada que la dels darrers tres anys. Però, tot i així, la del darrer any continua sent superior al 4%. Finalment, trobo que la rendibilitat esperada per al segon trimestre del 2017 era de 4,25%. Aquesta era la dada que em faltava! La rendibilitat esperada per a aquest any no era del 5,4%, com donava a entendre la carta (i que corresponia als darrers dotze anys) sinó del 4,25%. Així, doncs, arribo a la conclusió que, com a conseqüència de la fallida del Banc Popular, el rendiment esperat aquest any dels estalvis que tinc a la Mutualidad és del 3,75%.

Com heu pogut comprovar, no n'hi ha prou dient que la Mutualidad de la Abogacía ha patit una pèrdua de 54 milions d'euros per tal que nosaltres compreguem la situació en la qual es troba l'entitat de què estem parlant. Necessitem saber més coses del context. I el nombre situat en el seu context és el que ens ha aportat la informació.

Ens podem preguntar: per què el president no ha indicat en la seva carta la rendibilitat prevista per al 2017 abans de la fallida del Banc Popular, i m'ha obligat a mi a buscar-la pel meu compte? Probablement perquè la rendibilitat mitjana dels darrers dotze anys és més alta que la prevista per a aquest any. I queda molt millor si dóna una rendibilitat més alta.

Però a nosaltres no ens ha d'enganyar. Tot i que la xifra que ens dóna és certa, podria ser una xifra enganyosa. La mitjana podria ser la combinació de valors alts els primers anys i valors baixos els darrers, i això podria haver ocorregut en aquest cas degut a la crisi econòmica d'aquest període. I, de fet, és el que ha

passat, com ho mostra la tendència decreixent del diagrama de rendiments per període. No obstant això, el decreixement dels rendiments és lent i l'entitat es mou encara en uns nivells de rendiment prou bons. Per tant, dades sí, però amb una mirada crítica.

Per acabar vull dir unes paraules, brevíssimes, sobre la falsa dicotomia que a vegades s'estableix entre la recerca quantitativa i la qualitativa. Els dos tipus de recerca són necessaris i per aconseguir una bona comprensió del fenomen que estem estudiant és bo combinar-los. La recerca quantitativa ens proporciona una fotografia general del fenomen d'interès, però a vegades ens impedeix comprendre a fons els processos que s'hi desenvolupen. La recerca qualitativa, per la seva part, posa el zoom sobre uns determinats casos i hi aprofundeix; però és poc generalitzable. Una bona opció és fer una foto general per tenir una visió de conjunt i aplicar el zoom a alguns casos específics per tal de comprendre els processos que hi tenen lloc.

I acabo, ara sí, tot donant-vos les gràcies per haver triat la UPF per fer els vostres estudis. Ha estat un plaer compartir amb vosaltres durant els darrers quatre anys les activitats docents i les altres activitats formatives que hem anat organitzant conjuntament. Fa poques setmanes, en ser preguntada en una entrevista pels motius que han portat a la UPF a ser una de les millors universitats del país, el nostre rector, el Dr. Jaume Casals, va dir: "Hi ha dues coses indispensables per tal que una universitat sigui una bona universitat: la qualitat dels seus alumnes i la qualitat del seu professorat". I, a continuació, afegia: "Com que nosaltres no triem els nostres alumnes, ens hem centrat a triar un bon professorat". Això no vol dir necessàriament que en el meu cas ho hagi encertat. Però el que sí és cert és que nosaltres no triem els nostres alumnes, sinó que sou vosaltres, els alumnes, qui heu triat la nostra universitat. L'èxit de la UPF és, doncs, l'èxit conjunt d'alumnes i de professors. Gràcies a tothom per haver compartit aquests anys amb nosaltres.

Ara és hora de celebrar la vostra graduació. Us desitjo a tots molts èxits en les activitats que emprendreu a partir d'ara.

